

Alıntı/Citation: Aşlamacıer. A. (2022). İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi'nin İmkani.
Kadim Akademi SBD, C. 6 (1) s. 75-79

DOI Numarası/DOI Number: <http://doi.org/10.55805/ka.dim.sbd.1137270>

Makale Türü / Article Type: *Kitap Tanıtımı*

Yazı Gönderim Tarihi / Acceptance Date: 28.06.2022

Yazı Kabul Tarihi / Sending Date: 29.06.2022

İSLAM MEDENİYETİNDE EĞİTİM FELSEFESİ'NİN İMKANI

Abdurrahman AŞLAMACİER*

Şakir Gözütok, İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi,
(İstanbul, 2019, Ensar Neşriyat), 302 s.)

Şakir Gözütok, 1976 yılında Artvin Öğretmen Lisesi'nden, 1980 yılında ise Van Eğitim Enstitüsü'nden mezun olmuştur. 1988 yılında da Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. Böylece Şakir Gözütok'un akademik serüveni, yani hem eğitimci hem de İlahiyat mezunu olması, "İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi" terkiğine sahip bu eserini, interdisipliner bir bağlamda inşa etmesine imkân vermiştir.

Eserini, girişi takip eden beş bölüm ve bir sonuçla kaleme alan Gözütok ilk olarak, ileriki bölümlerde de ayrıntılı bir şekilde ele alacağı 'felsefe' kavramından ne anladığını izaha girişir: Antik Yunan zihniyetinin inşa ettiği felsefi anlayışa karşılık, İslami bir tanımlamayı tercih eder. Nitekim Gözütok'a göre Antik Yunan medeniyetinin ortaya koyduğu felsefe kavramını, İslam medeniyetinde aramak abesle iştigal etmektir. (s. 14)

Yazara göre İslam'ın felsefi anlayışını (bir tür dünya görüşü) inşa eden temel kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Dolayısıyla bu zeminde, akıl merkezli bir inşadan çok vahiy merkezli bir inşa söz konusudur. Bu da aslında felsefe kavramının yerine "hikmet" kavramını kullanmanın gerekli olduğuna değinir. Ancak Gözütok, iki farklı zihin dünyasına sahip olan bu

* Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri ABD, YL Öğrencisi, asur-abdurrahman@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-7251-1668.

medeniyetlerin kullandıkları kavramların (felsefe/hikmet) birbirlerini tam manada karşılamadığını dile getirir. Bu yüzden yazar, 'felsefe' kavramına İslami bir anlam ve içerikle yeniden inşa etmektedir. Çünkü medeniyetlerce açığa çıkan farklı anlamlar ve günümüzdeki yaygın kullanılan "felsefe" kavramına modern ve seküler bir bakış açısıyla bakmamızı sağlamaktadır.

Gözütok'un bu eserinde ön plana çıkan temel problemin, günümüz mevcut Din Eğitimi bilimi ve pratiklerine alternatif bir zemin arayışı olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda İslam medeniyetinde şekillenen bir eğitim felsefesi var mıdır, 14 asrı aşkın bir geçmişe sahip olan İslam dünyasında İslami eğitim felsefesinden bahsedilebilir mi, yahut böyle bir felsefe mümkün müdür gibi sorulara cevap aramaktadır. Günümüzde din felsefesiyle ilgilenen akademik çevrede kabul gören yaygın anlayışa göre, İslam dünyasının din eğitimi alanındaki felsefi çalışmaları Halife Mansur döneminde yapılan tercümelemler ile başlamaktadır. Bu durumda yazar şu soruyu sormaktadır: Peygamber döneminden Halife Mansur'a kadar bir eğitim anlayışı geliştirilmemiş midir? Yazarın açıktan ifade ettiği bu vb. sorular, kitabın temel problemini ortaya koymaktadır. Kanaatimizce bu sorularla yazar, Din Eğitimi bilimi felsefesi gibi günümüz açısından henüz değinilmemiş ve sistemleştirilmemiş bir alana vurgu yapmaktadır.

Din eğitimi felsefesinin inşası gibi temel bir amacı olan bu eserin giriş bölümünde yazar, ele aldığı eğitim kavramının birden fazla disiplin ile ilişkisi olduğunu savunur. Bunların en başında felsefe gelir. Dolayısıyla yazar, bu iki farklı disiplini açıklamakla işe başlamaktadır. Eğitim felsefesi, her ne kadar iki farklı disiplinin ortak alanı olsa ve günümüzde bir bilim dalı olarak incelense de (s. 17) yazar, eğitim felsefesinin ne olduğu, sınırlarının nerede başlayıp bittiği ve konunun net ve keskin çizgilerle belirlenmemiş olduğunu dile getirir (s. 23).

Yazar, felsefe ve eğitim felsefesinin anlamı, bu alanların konuları ve dinin eğitim ile ilişki yönlerini ele alır. Bu çerçevede Gözütok, felsefenin etimolojik yapısından bahsederek felsefenin eski Yunancada 'fileo-sophia' yani bilgelik sevgisi veya bilginin peşinden koşmak şeklinde tercüme edilen felsefenin, doğru biçimde nasıl yaşanacağı? hayatın gayesi ne olduğu? insanın evrendeki yerinin tam olarak neresi olduğu? gibi soruları sorar. Sonrasında filozofların felsefe tanımlarına yer verir. Ardından felsefe ile eğitim felsefesinin konularını tanıtmaya çalışır. Buradaki temel vurgusu, felsefenin sorduğu bu soruların insan aklı muvacehesinde cevaplandırıldığıdır. Bununla birlikte yazarın temel hedefi, felsefe ile din ve eğitim felsefesi ile din eğitimi arasında organik bir bağ kurmaya çalışmaktır (s. 27). O'na göre bu bağ kurmak için dini metinlerin iyi anlaşılması ve uygulanması gerekmektedir. Kuran-ı Kerimin ayetlerinin ve peygamberin sünnetinin İslam dünyasında tevarüs eden ve aynı zamanda ilmi geleneğin

taşıyıcıları olan tefsir, hadis, fıkıh, kelim ve tasavvuf gibi ilimlerin din eğitime referans kaynağı olabileceğini savunur. Gözütok, İslam düşünce yapısı ve uygulamasını sağlayan bütün bu ilimlerin bir yönüyle Din Eğitimi alanına bir katkısı olduğunu savunur.

İkinci bölümde yazar, 'İslam Eğitim Felsefesi'nin imkânlarını tartışarak temel çerçeveyi ortaya koymaya çalışır. Bu hedefine rağmen yazarın, özellikle Felsefe kavramının kökeni ve anlamı hakkında açıklamalar yaparak, bazı tekrarlara düşmüş görülmektedir.

Gözütok, günümüz din eğitimcilerin çoğunun, Batı paradigmasından hareketle bir din eğitimi felsefesi yapmayı tercih ettiğini söyleyerek, bu yönelimin eksik olduğunu ifade eder. Yazar iddia ettiği bu eksikliği telafi etmek için, İslam dünyasındaki filozofların eğitimle ilgili kaleme aldığı metinlerin incelenebileceğini; buralardan İslami temellere uyumlu bir eğitim felsefesi anlayışının açığa çıkarılabileceğini dile getirir. Nihayet Gözütok, İslam medeniyetinde var olan eğitim anlayışının özgünlüğünü başka bir felsefi anlayışla izah etmenin pek mümkün olmadığına vurgu yapar. Çünkü İslam ne felsefe ne bir insan aklının mahsulüdür (s. 45).

Gözütok, felsefe kavramına ilk dönem İslam dünyasında rastlanılmadığını ve bunun da gayet tabii olduğunu düşünür. Böylece yazar mevcut din eğitimi anlayışlarına alternatif olacak ve bizzat İslam geleneğinden beslenen bir felsefi anlayışın peşine düşer. Bu çerçevede İslam düşünce tarihinde yetişen düşünürlerin fikirlerinden örnekler vererek söz konusu felsefi anlayışın teorik zeminini ve İslam düşünce geleneğinde şekillenen eğitim pratiklerini birleştirerek bir kompozisyon oluşturmaya çalışır. Yazarın yapmak istediği, 'İslami Eğitim Anlayışı', "İslam Düşüncesinin Eğitim Boyutu" ya da "İslam Kültürünün Eğitim Yaklaşımı" gibi isimlerle adlandırmak değil, günümüzde anlaşılacağı biçimde 'İslam Eğitim Felsefesi' adıyla isimlendirilmesinin, daha açık bir ifade olacağını savunur.

Gözütok, kitabın üçüncü bölümünde İslam eğitim felsefesinin/anlayışının temel unsurlarını yedi başlıkta inceler. Bunlar; Allah, varlık, insan, alem, hikmet, bilgi, ilimdir. Yazar, bu kavramları incelerken her türlü anlayış ve bilginin temeline, Allah'ın indirmiş olduğu vahiyi ve Hz. Peygamberin sünnetini koyar. Aynı zamanda İslam dünyasında bu konularla ilgilenen İslam filozoflarının düşüncelerine de yer vererek İslam'ın özünde var olan eğitim anlayışlarının teorik çerçevesini sunar.

Kitabın dördüncü bölümünde İslami eğitim anlayışının uygulama boyutunu yani İslam eğitim felsefesinin pratiğini ele alır. İslam'ın temel amacı insanın dünya ve Ahiret mutluluğunu sağlamaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için İslam, insanı eğitip Allah'ın razı olacağı bir konuma getirilmesini talep eder. İnsanların bilgi ve malumat noktasında aynı olamayacağına değinen

Gözütok, eğitimde bir bilen ve bilmeyenin olacağını söyler. İnsanlar bilgi ve ilim hakkında eşit olmadıklarına göre (Yusuf Süresi 76), burada bilenlere önemli işler düşmektedir. Şüphesiz bilenler ulemadan yani öğretmenlerden ve öğrenmeyi talep eden öğrencilerden oluşacaktır (s. 116). Kitaptan alıntıladığımız bu cümleye daha dikkatli baktığımızda öğrenmeyi talep eden öğrencilerin bilenler ile aynı yerde olduğu şeklinde bir anlam çıkmaktadır. Kanaatimizce Gözütok'un bu cümlesinde kastettiği şudur; 'Şüphesiz bilenler ulemadan yani öğretmenlere, bilmeyenler ise öğrenmeyi talep eden öğrencilerden oluşmaktadır' Yazar, İslam geleneğinde öğrenci öğretmen ilişkisi, öğretmenin ahlaki özellikleri, mesleki özellikleri, ders işleniş biçimi gibi konuları, belirli başlıklar altında olgusal olarak ele alır. Yazar, İslami eğitimin pratik yönünü işlerken bu konuyu peygamber ile başlatarak aslında eğitimin pratik yönünün ne kadar geriye dayandığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hulefa'yı Raşid'in döneminde gelişen eğitim politikalarına da değinir. Özellikle Hz. Ömer döneminde yapılan fetihlerle birlikte zenginleşen İslam dünyası, fetihlerin de getirdiği sosyokültürel çerçeve sayesinde eğitim alanında kurumsallaşma aşamasına hızlı bir geçiş yapıldığını, devamında Hz. Osman ve Hz. Ali dönemindeki iç karışıklıkların, eğitim alanındaki politikaları sekteye uğrattığını ifade eder. Emeviler dönemindeki eğitim politikaları ise Hz. Ömer'in dönemindekilerle paralellik göstermektedir. Gözütok'un aktardığına göre İslam dünyasında genişleyen sınırlar ile birlikte farklı kültürden öğrencilerin bir arada eğitim görmektedir (s. 171). Bu durum eğitim politikalarında bir farklılığa sebep olmamıştır. Müslüman devletlerin eğitim politikalarını birbirinin devamı şeklinde görülebileceğini savunan Gözütok ister Osmanlı döneminde ister Timurlular döneminde ortaya konan eğitim politikalarının birbirinden keskin bir biçimde ayrılmadığından söz eder. Buna birkaç örnek olarak da Bursalı Kadızade, Uluğ Bey'in hocasıyken, onun talebeleri Ali Kuşçu ve Fethullah Şirvani başta olmak üzere Timur'un devletinde eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunduğunu verir (s. 200).

Gözütok, İslam eğitim felsefesinin teorik ve pratik yönünü işlediği bölümlerden sonra beşinci bölümde konunun metodolojisini vermeye çalışır. Bunu da İslam eğitim felsefesine kaynaklık eden, Kuran ve sünnet ile inşa etmeye çalışır. Gazali gibi İslam eğitim kurumlarında görev yapmış alimlerin kitaplarından yahut İslam medeniyetine içkin olan ve aynı zamanda ilmi geleneğin taşıyıcısı olan kurumları da örnek gösterir.

Yazar, altıncı bölümde ise İslam eğitim felsefesinin sosyal yönüne vurgu yapmaktadır. Bu sosyal yönü inşa etmek için yeni nesil ile bir önceki nesli kaynaştırmanın, İslam medeniyetinin oluşturduğu değerler ve ahlaki formların nesilden nesile aktarmanın en iyi yönü olduğunu vurgular.

Sonuç olarak eğitim felsefesini konu edinen klasik eserlere bakacak olursak, eğitim felsefesinin inşasında tıpkı felsefenin teorik ve pratik yönlerinin olması gerektiği gibi eğitim felsefesinin de teorik ve pratik boyutu olduğu görülür.¹ Gözütok, İslam eğitim felsefesinin teorik boyutunu konu edinen ontolojik ve epistemolojik düzlemini, pratik boyutunu konu edinen etik ve politik yönünü incelediği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede Gözütok, teorik boyutunu konuşurken Allah, varlık, insan, alem ve hikmet kavramlarının İslam eğitim felsefesinin ontolojik boyutunu, bilgi ve ilim başlıklarını konuşurken ise epistemolojik boyutunu konuşur. Eğitim ve öğretimde ideolojik fikirlerin öğretilmesinde bir eğitim ve öğretim sunarken aslında İslam eğitim felsefesinin etik boyutunu, toplumun sosyokültürel boyutunu işlerken ise politik boyutu konuşmaktadır. Gözütok bu bağlamda İslam eğitim felsefesinin imkanına örneklik teşkil ettiği doneler klasik eğitim felsefesi yaklaşımlarından Spiritüalist yaklaşımı çağrıştırmaktadır. 'Bu yaklaşım gerek Hıristiyan gerek Musevi ve gerekse İslam dünyasında medeniyeti belirleyen en temel unsur ya da disiplinin din olduğu bir dönemde gündeme gelen felsefi ve pedagojik yaklaşımı ifade eder.' Bu çerçevede Gözütok, İslam eğitim felsefesinin inşasına katkıda bulunmuş olmaktadır.²

Kaynakça

Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları, 7. Basım, 2019.

¹ Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 13.

² Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 62.